

”מורנו” להחזיר עטרה ליושנה סמיכה לרבנות ללא היתר הוראה

הלכות שמיטה

אוצר בית דין

יחידה מספר 18

פירות השנה השביעית מופקדים לכל. דבר זה יפה ונחמד כאשר אנו פותחים את גינותינו הפרטיות לעוברים ושבים ומזמינים אותם ליהנות מפירות השביעית. אך אין בכך מענה לצורך הכללי ההכרחי של אספקת פירות וירקות לאורך שנת השמיטה.

השדות והפרדסים מהם מפיקים את רוב היבול אינם נגישים לרוב מוחלט של תושבי הארץ. גם מה שנגיש למי שגר באזור מסוים אינו נגיש למי שגר באזור אחר.

האם יש פתרון למצב הזה? לכאורה סביר הוא שאדם ישכור שליחים עבורו שידאגו לקטיף והובלה של הפירות. ואם העיר כולה מעוניינת בכך, כל העיר יכולה להתאגד, דרך מוסד מרכזי, ולשכור פועלים שיעשו את העבודה הזאת. זהו הבסיס למושג של ”אוצר בית הדין”. כלומר, נציגי הציבור יהיו אחראים על אצירת היבול וחלוקתו. מתברר שזהו רעיון עתיק, את נסיונות יישומו בימינו נבחן ביחידה זו.

יישום רעיון זה מעלה מספר שאלות הלכתיות: האם מותר לשליחים לשמור על הפירות, ולמנוע אחרים מלקחתם? האם מותר לשליחי בית הדין לטפל בפירות ובעצים? מהי הדרך הנכונה לגבות תשלום על עבודה, בלא לעבור על איסור סחורה בפירות שביעית?

במידה וההלכה תאפשר לטפל בפירות ולגבות תשלום על העבודה הכרוכה בכך ובשיווק הפירות, נבחן אם החקלאי עצמו יכול להיות שליח בית הדין לעניין זה. יש בכך יתרונות רבים: החקלאי מכיר את השדה בצורה הטובה ביותר; ניתן לסמוך על מקצועיותו והבנה אלו מלאכות מותרות ואלו אסורות; החקלאי יודע אלו מלאכות דרושות כדי שהעצים והשדה יחזיקו מעמד לקראת השנה הבאה (מלאכות 'אוקמי'). מעבר לכך, לולא היכולת לעבוד ולטפח את השדה, החקלאי יאלץ למצוא עבודה אחרת בשנת השמיטה. חשוב להזכיר שתי סיבות מדוע פרנסת החקלאי מטרידה אותנו כיום יותר מאשר בעבר: ראשית: בימי קדם החקלאים, בעלי הקרקעות, היו החזקים בחברה. פעם בשמיטה אומרים לאדם החזק בחברה להניח את פרנסתו. כיום התמונה הפוכה. במקרה הטוב החקלאים מתפרנסים ברמה ממוצעת. שנית, כפי שביארו כמה מהאחרונים שהוזכרו ביחידה 4, ברכת ה' על קיום השמיטה מתקיימת בזמן שחיוב השמיטה הוא מדאורייתא. כיום שהשמיטה מדרבנן ישנו חשש שברכה מיוחדת זו אינה חלה.

לסיכום הדברים: ביחידה זו נבחן אם ניתן להציע פתרון משולב לשתי הבעיות: הפעלת מערכות שיניידו את היבול לצרכנים הרחוקים מהשדות, תוך מתן פרנסה לחקלאים העלולים לאבד את מטה לחמם בשמיטה.

אוצר בית הדין המקורי

תוספתא מסכת שביעית (ליברמן) פרק ח הלכה א

בראשונה היו שלוחי בית דין יושבין על פתחי עיירות, כל מי שמביא פירות בתוך ידו נוטלין אותן ממנו, ונותנין לו מהן מזון שלש סעודות, והשאר מכניסין אותו לאוצר שבעיר.

הגיע זמן תאנים: שלוחי בית דין שוכרין פועלין, עודרין אותן ועושין אותן דבילה, וכונסין אותן בחביות, ומכניסין אותן לאוצר שבעיר.

הגיע זמן ענבים: שלוחי בית דין שוכרין פועלין, בוצרין אותן ודורכין אותן בגת וכונסין אותן בחביות ומכניסין אותן לאוצר שבעיר.

הגיע זמן זיתים: שלוחי בית דין שוכרין פועלין, ומוסקין אותן ועוטנין אותן בית הבד וכונסין אותן בחביות ומכניסין אותן לאוצר שבעיר.

ומחלקין מהן ערבי שבתות, כל אחד ואחד לפי ביתו

בתוספתא נאמר שבראשונה בית הדין היו לוקחים את היבול מהאנשים, ומאפשרים להם לקחת מזון שלוש סעודות בלבד.

כאשר הגיע זמן של כל מין ומין, בית הדין היו שולחים את שלוחיהם ועושים את הקטיפ בכחות עצמם.

במה מדובר? מהי מטרת עבודה זו של בית הדין? ומה באה התוספתא ללמדנו?

הר"ש סירלאו מבאר שמדובר ביבול השנה הששית. בית הדין מוודא שיהיה מה לאכול מיד אחרי השמיטה:

ר"ש סירלאו - ירושלמי שביעית פרק ט הלכה ד"ה נותנין

מכניסין לאוצר שבעיר... כל פירות האילן **דאין** בהן קדושת שביעית בשנת שביעית... ובהני דלית בהו קדושה משמרין תחת ידן דבית דין עד מוצאי שביעית, כשבא עליהן ביעור דאיסורא. דאזי באותו זמן יהא להן מה לאכול... ובזה הסדר, כשבא כילוי פירות של שביעית בימים של מוצאי שביעית, יהא להם מה לאכול מכל הפירות, כסדר סיפוק בית דין כדמפרש. ואוכלין בשמינית כל עיר ועיר מפירות שישית על ידי בית דין שבעיר שיש להן אוצר בית גדול לכל העיר ואוכלין כל העיר מן אותו אוצר. אבל בפירות האילן דשביעית גופייהו, דהיינו בזמנם בתחלת השנה השמינית - יתקן כל אחד כדינין השנוין במשנתנו: זיתים בקוטבי אבל לא בבית הבד, וכן הענבים בעריבה אבל לא בגת...

יוסף הצדיק, בשעתו, אסף את כל יבול מצרים, ונתן לאנשים רק את מה שהיו זקוקים לו, מפני שידע שבעוד כמה שנים לא יהיה יבול. בית הדין עושה את אותו הדבר. הם ידעו שבכלות השנה השביעית לא יהיה את היבול שרגילים לשמור משנה לשנה, לכן הם אגרו את יבול השנה הששית ושמרו עליו עד השנה השמינית. לשיטתו לא מדובר על הלכה בהלכות שביעית, אלא תיאור אחריותו הרחבה של בית הדין על כך ששמירת השמיטה לא תפגע בכלכלה ותוביל לרעב. החזון איש דוחה את דבריו:

חזון איש שביעית סימן יא אות ז

ומה שפירש מהר"ש סירלאו ז"ל שלוקחין פירות ששית תמורה, וכי הפקירו בית דין פירות ששית וגזלו את כל העולם? ולא עוד אלא שאין נותנין להן אף חלקן כשאר עניים? ... ועוד: איך יתכן דהגיע זמן הענבים תאנים וזיתים הכל אחר ראש השנה, הלא זמן אותן הפירות בחדשי תמוז אב

החזון איש אומר שהשתלטות בית הדין על יבול השנה הששית נשמע מופרז, וגובל בגזל.¹ יתרה מכך: מתואר שבתי הדין ירדו לשדות. מתי, בדיוק? חלק מהפירות כבר יגיעו לבשלות מלאה בשנה הששית. האם בית הדין התחילו לרדת לשדות בשנה הששית?

לכן רוב הראשונים מסבירים שהכוונה היא לאיסוף של יבול השנה השביעית. הראב"ד מסביר שזה חלק מהליך הביעור!

השגת הראב"ד על הרמב"ם הלכות שמיטה פרק ז הלכה ג

אמר אברהם: בשיכלו פירות העיר ותחומיה מוציאין כל אדם מה שבבתייהם ומביאין אותם לאוצר ליד בית דין, והם מחלקים לכל אדם שלוש סעודות כדי לשבת, וכן בכל יום ויום עד שיכלו. ואם אין שם אוצר ולא בית דין מחלקין, מוציאין לשוק ומפקירן, ואף הוא יכול לחזור לזכות בהן ככל אדם, ואוכל הזוכה בהן עד שיכלו אותם הפירות מכל הארץ

ביחידה הקודמת עסקנו בשלוש הסעודות שמחלקים לקראת הביעור. לפי אחת ההבנות, מטרת חלוקת שלוש הסעודות היא ליצור חלוקה שווה והוגנת בחברה. הראב"ד ממשיך את הקו הזה. לקראת הביעור אנשים היו מוסרים את פירותיהם לבית הדין כדי שביט הדין ידאגו לחלוקה הוגנת שכזו. אם כך, לפי הראב"ד מטרת אצירת הפירות על ידי בית הדין היא לדאוג לחלוקתם מחדש לקראת הביעור.

הרמב"ן מסביר שמטרת האצירה שונה לחלוטין:

רמב"ן ויקרא פרק כה פסוק ז

ועשו להם תקנות מדבריהם: בראשונה היו בית דין עושין אוצר בכל עיר ועיר, מתחילת יציאת הפירות היו נוטלין אותם מיד מביאיהן ומכניסין אותן לאוצר... וכל זו התקנה והטורח של בית דין, מפני חשד שלא יבאו לעכבם או לעשות מהם סחורה

אם כך, עמדנו על שלוש מטרות שונות לאצירת היבול על ידי בית הדין:
ר"ש סירלאו: בכדי לוודא שתהיה תבואה בשנה השמינית.

¹ ניתן לפלפל אם יש כאן מחלוקת על תפקיד בית הדין במרכז נכסי הציבור עבור המדינה. תפיסה סוציאליסטית יותר תאמר שתפקיד המדינה לוודא שיש בשוק מספיק פירות וירקות כדי שכולם יוכלו לקבל חלק בהם. תפיסה ליברטריאנית תטען את טענת החזון איש: גם אם הממשל אמור לנסות להשפיע על כך, אין להם זכות לקחת את כספו של הפרט כדי להגיע לתוצאה הזאת!

ראב"ד: כחלק מהביעור.

רמב"ן: בכדי להציל אנשים מעבירות של שמירה האסורה או סחורה בפירות שביעית.

שימו לב שהרמב"ן שונה מהותית משני האחרים.

לפי הר"ש סירלאו מדובר בדין שהיינו כותבים בהלכות סנהדרין, מכיוון שהוא עוסק ברוחב אחריות בית הדין על השוק.

לפי הראב"ד, מדובר בהלכה מהלכות ביעור.

לפי הרמב"ן, בית הדין משתמש בכחו לטובת הכלל ומעביר את ביצוע הלכות השמיטה מן הפרט אל נציגי הציבור.

לפני שנעמיק במשמעות שיטת הרמב"ן, נעמוד על דברי הרמב"ם.

הרמב"ם אינו מזכיר את הדין שבתוספתא בהלכותיו. יש מקום לדון מדוע. הרדב"ז מציין:

רדב"ז: הלכות שמיטה ויובל פרק ז הלכה ג

השמיטת התוספתא דהיו שלוחי ב"ד יוצאין וכו': 1. לפי שאינה הלכה 2. אי נמי: שאינה אלא בראשונה, שהיו שם בית דין אוצרים ומחלקים

לפי האפשרות הראשונה, אין חידוש בדבר. לפי האפשרות השנייה, משום מה לבית הדין שלהם הייתה סמכות, דבר שאינו בהכרח ממשיך להתקיים בימינו אנו. להלכה עולים מן הדברים שני כיוונים אפשריים:

א. יש כאן סיפור, שהוא לכל היותר בגדר עצה. אין בו חידוש, אלא רק תיאור של התמודדות של בית דין

מסוים עם המציאות של השמיטה.

ב. יש חידוש בדבר, והרמב"ם אינו מקבל את החידוש.

בעברנו על החידושים העולים מיישום שיטת הרמב"ן, נשאל את עצמנו: האם הרמב"ם השמיט את האפשרות

של אוצר בית הדין בגלל שחלק על ההנחות ההלכתיות הדרושות לביצוע פתרון זה?

שמירה על יבול השביעית

למדנו ביחידה 7 (והמשכנו ביחידה 11) שאסור לשמור על פירות השביעית, ולמנוע את רגליהם של האחרים מגשת אל היבול.

האם מותר לבית הדין לשמור על פירות השביעית?

במסכת מנחות ישנו דיון על הצורך לשמור תבואה לצורך קרבן העומר. בעלי התוספות מזהים כאן פרדוקס: אי אפשר להביא את התבואה אם לא נשמור עליה, אך אסור להביא תבואה שמורה, מכיוון שאסור לאכול תבואת שביעית ששמרו עליה (בהשלכות של שאלה זו על איסור אכילת פירות שנשמרו בשביעית עסקנו ביחידה 7):

תוספות מסכת מנחות דף פד עמוד א

וא"ת היאך עומר בא מן המשומר, הא בעינן 'ממשקה ישראל' (כלומר – רק תבואה שמותר לאדם מישראל לאכול)

1. ויש לומר דמדאורייתא בצירה דווקא אסור, אבל באכילה שרי ...

2. ועוד יש לפרש דשומרי ספיחים דהכא לא היו מונעים בני אדם מליקח, אבל היו מודיעין להן והם פורשין מאליהן

3. אי נמי 'קציר' ו'ניזיר' אמר רחמנא, דידך אין, ולא של הקדש

בעלי התוספות מתרצים שלושה תירוצים:

1. אסור לשמור על הפירות. אך שמירתם איננה אוסרת אותם באכילה.

2. השומרים רק היו מודיעים שמדובר ביבול שמיועד לקרבן, אך לא היו מונעים גישה של אנשים.

3. התורה אסרה את היבול של החברה שנשמר, לא יבול של הקדש.

שני התירוצים הראשונים מניחים שאסור לשמור על התבואה. גם התירוצי השלישי מניח שאסור לבית הדין

לשמור את התבואה של החברה. משמעותו שמותר לשמור על יבול המיועד למנחת העומר, מכוח היותה חלק

מעולם ההקדש. אם כך, לכאורה אין לבית הדין היתר לשמור על התבואה של החברה, גם אם שמירה זו נועדה

לודא שהחלוקה תהיה שווה.

הרשב"ש נשאל על היישוב היהודי בזמנו (במאה ה-15). הם השביתו את הקרקעות, הפקירו אותם, ואז באו נכרים וגזלו מהם את כל היבול:

שו"ת הרשב"ש סימן רנח

עוד שאלת. בארץ ישראל שנוהגת שמיטת קרקעות, ובשנה השביעית יד הכל שווה, ואין לבעל הכרם או השדה להחזיק בו כשאר שנים, והגויים, כשידעו שישראל הפקיר שדהו או כרמו, יגנבו אותם, מפני שאין ישראל יכול לשמרן והרי הם הפקר, אם יכול ישראל להחזיק בו כשלו וישמרנו כפי יכולתו ויאספנו הביתה ואחר כך יחלקנו לעניים או לתלמידים? נראה שיש תקנה בדבר, שבית דין יעמידו שומרים בגנות ופרדסים שלא ייכנסו גוים, והם ילקטו הפירות. ובעל הבית גם כן ילקט מכללם אם רצה, או הבית דין יתנו לו מזון ג' סעודות בכל יום, והשאר יחלקוהו לעניים, וכדתניא בתוספתא ... בראשונה היו שלוחי בית דין מחזירין על פתחי עיירות וכו' ... נראה ממנה ששלוחי בית דין יכולין ללקוט בשביל עניים, והוא הדין לשמור, לפי שבית דין הם יד עניים

הרשב"ש אומר שלבית הדין מותר לשמור את הקרקע, מפני שהם יד עניים. האם הוא חולק על בעלי התוספות? נראה שהתשובה היא שאין מחלוקת. בעלי התוספות מדברים על שמירת התבואה עבור המקדש. הרשב"ש מדבר על כך שבית הדין הם יד העניים. לעני מותר להחזיק ביבול עבור עצמו. מותר לו גם לבקש מאדם אחר שישמור את היבול עבורו. מותר גם לקבוצת העניים לבקש מצוות בית הדין להחזיק את היבול עבורם. שלוחי בית הדין הם תמיד יד העניים (שהרי הם זוכים בכספי הצדקה עבורם, ומחליטים כיצד לנצל אותו), ולכן הם יכולים לקבוע בעצמם שהם שליחי העניים לאיסוף היבול.

ומה יעשו העשירים? הר"ש סירלאו אומר שזו לא בעיה:

ר"ש סירלאו שביעית פרק ט הלכה ו

אפילו העשירים צריכים לאכול מהאוצר שבעיר, שהוא ביד בית דין דהא כשאוכלים מיד בית דין כעניים נינהו, וכולם שווים

ברגע שבית הדין לקחו את התבואה מכולם, כולם עניים ביחס לתבואה זו, ולכן בית הדין הם גם יד העשירים, שהם עניים לעניין זה.

הרב (פרופסור) שאול ליברמן מבאר מעשה מפתיע בירושלמי על סמך ההיתר של בית הדין לשמור את הפירות עבור כולם:

תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת שביעית פרק ז הלכה ב

רבי טרפון ירד לאכול קציעות מתוך שלו שלא בטובה ... חמוניה סנטוריה ושרון חבטון עלוי כד חמא גרמיה בסכנה אמר לון בחייכון אמרין גו בייתי דטרפון עתדין ליה תכריכין כד שמעון כן אישתטחון על אפיהון אמרין ליה רבי שרי לן אמר לון ייתי עלי על כל חוטרא וחוטרא דהוה נחית עלי הוינא שרי לכון על קדמייא ר' אבהו בשם רבי חנינא בן גמליאל: כל ימיו של ר' טרפון היה מתענה על הדבר הזה ואמר אוי לי שנתכבדתי בכתרה של תורה

ידיד נפש שביעית פרק ז הלכה ב

רבי טרפון ירד לאכול קציעות תאנים דרוסות מתוך שלו בגינתו ... ראו אותו השומרים והחלו להכות אותו, שחשדו בו שהוא גנב. כשראה שהוא בסכנת נפשות אמר לשומרים: משביע אני אתכם בחייכם, לכו ואמרו בבית רבי טרפון להכין לו תכריכין! כששמעו כך הבינו שזה המוכה הוא רבי טרפון, השתטחו על פניהם ואמרו לו, רבי, סלח לנו! נשבע להם, שכל מכה שקיבלתי, סלחתי לכם על המכה שלפניה

תוספתא כפשוטה שביעית פרק ח הלכה א עמוד 583

כשהתקינו אחר כך שבית דין שוכרין פועלים וכו', בוודאי הושיבו שומרים על הכרמים והשדות אף בשביעית, שלא יבזזו אותם בני אדם לעצמן, והשומרים שוכנסו הפירות לאוצר, והם מתחלקים אחר כך לכל אדם. ועל פי זה, ורק על פי זה נבין ירושלמי תמוה בשביעית "רבי טרפון ירד לאכול קציעות מתוך השדה שלו שלא בטובה כבית שמאי.... אוי לי שנתכבדתי בכתרה של תורה". וכל זה תמוה מאוד, כיצד היו שומרים בכרמו של רבי טרפון, וכן מה עניין כאן לכבודה של תורה, שהרי תמיד השומרים אינם מכים את בעל השדה שנכנס לתוכה? ... אבל לפי התוספתא שלנו הכל מובן. השומרים היו שומרי בית דין, ושמירת שומרי בית דין היא כמו שמירה להפקר (שהרי הפירות מתחלקים אחר כך), ואין כאן איסור משומר, ואלמלי היה רבי טרפון אדם גדול בתורה היו חובטין אותו אפילו אכל משלו, שלא בטובת השומרים ... נמצאנו למדים שהלכה זו של התוספתא היתה נוהגת עדיין בימי רבי טרפון

ברם, הרב בן ציון אבא שאול אומר שהרמב"ם אכן חולק על כך:

אור לציון שביעית עמוד סד

בעיקר תקנה זו יש לפקפק, דהנה הרמב"ם השמיט תוספתא זו ולא הביאה בהלכותיו.... הרי ... דליתא לתקנה זו בימינו ... יש לנו לילך אחר הוראות הרמב"ם ... וראוי שלא להקל בזה, שכן נראה שדלעת הרמב"ם אם שומר פרדסו אף על ידי אוצר בית דין, לא קיים מצות הפקר בפירות, אלא צריך להפקיר פירותיו לגמרי שכל הרוצה ליטול יבוא ויטול ... ולפחות ישאיר שדהו פתוחה לכל כמה שעות ביום, ויעמוד באותן שעות וישמור על שדהו מחשש נזקים, ובשאר הזמן שאינו יכול לשמור על השדה, יסמוך על דין אוצר בית דין השומרים על השדה כדי לחלק אחר כך את הפירות, וכך לא יפקיע דין הפקר דאורייתא

הרב אבא שאול אומר שאסור לשמור את השדה, אפילו במסגרת בית הדין. נראה שהוא יאמר שבעלי התוספות אכן סוברים שכל שמירה אסורה, אפילו על ידי בית הדין, אפילו עבור העניים. כך סובר הרמב"ם, ולכן השמיט את התוספתא.

ברם, הוא אינו אוסר לקנות פירות מאוצר בית דין, למרות שהם נשמרו:

וכל זה לעניין בעל הפרדס, אבל לעניין הקונים, נראה שרשאים לקנות פירות אלו, ואין להם לחוש משום מסייע בידי עוברי עבירה. דכיון שבעל הפרדס עשה כן על פי הוראת רבנים אין בה משום מסייע בידי עוברי עבירה.

עד כה עסקנו בפן הטכני של השמירה: האם מותר לבית הדין לשמור את הפירות? אך ישנה שאלה מהותית יותר: נניח שאדם מגיע לשדה ומבקש לקטוף פירות. האם יש לבית הדין זכות למנוע זאת ממנו? לכאורה זו כל מהותה של שמירה: מניעת הישג יד של אנשים אחרים. גם אם בית הדין אינו עובר על איסור שמירה, האם מצד הבעלות והזכות על הפירות יש להם זכות למנוע מאחרים לקחת מהפירות?

שו"ת מנחת שלמה תניינא (ב - ג) סימן קכג אות יא

יש לדון בכפר של מאה איש ויש לאחד מהם פרדס ובקשו ממנו בני הכפר שיתעסק בזבול והשקאה ושמירה מנכרים שלא יבואו וכדומה, ובעבור זה יתנו לו עבור כל קילו פירות סכום מסוים אם הם חייבים אח"כ לקיים התנאי או לא, ונלענ"ד פשוט שהתנאי בטל והפירות הם הפקר גמור לכל אדם בע"כ של הבעלים ובע"כ של בני הכפר, וכמו שאנשים אחרים יכולים ודאי לקטוף פירות בלי שום תשלום כך גם בני הכפר יכולים לעשות כן הואיל ומחמת אפקעתא דמלכא כל הפירות הפקר וכיוון שכן אטו ב"ד יש להם תורה אחרת, הגע עצמך אם יבוא איש ממדינה אחרת אשר הבי"ד אינם שלוחים שלו וכי לא יוכל לקטוף חנם פירות מהעץ, וכיון שכן גם בני העיר יכולים שפיר לומר לב"ד שהפירות הם הפקר ולקטוף חנם!

הגרש"ז אומר שאכן אין לבית הדין זכות למנוע את ידם של אחרים בפירות השביעית. הרב ויטמן מוצא לכך הצדקות:

לקראת שמירה ממלכתית במדינת ישראל פרק טו 5

מהרמב"ם משמע שחובת ההפקר מוטלת על בעל השדה שצריך להפקיר את שדהו מגמת המצווה הזאת היא שיד הכל תהיה שווה בפירות. לכאורה, ברגע שבעל השדה הפקיר את שדהו ומסרו ליד בית הדין, הרי בזה קיים את מצוותו, שהרי בית הדין הוא כיד הציבור, ומרגע שבית הדין קיבל את השדה לרשותו, יד כל הציבור שווה בו ... כיוון שתכליתה של שמירת בית הדין לא נועדה למנוע ממשהו לקחת מהפירות, שהרי אם כך יעשה, הוא מועל בתפקידו, ושוב אינו פועל כבית דין וגוף ציבורי. מגמת השמירה היא לדאוג לכך שכל הנהנים משירותי בית הדין בטיפול הפירות ישתתפו בהוצאות בית הדין ויתנו את חלקם בהתאם. בשמירה כזאת אין כל פגיעה בהפקר היבול, וממילא אין בה כל איסור

בית הדין אינו מונע גישה לפירות. בית הדין מוודא שהחלוקה תהיה הוגנת, ובמקביל גובה מאנשים כסף על עבודתו זו (ולא על הפירות), כפי שנלמד בהמשך היחידה.

לסיכום:

ביחידה 7 למדנו שאסור לשמור על פירות השביעית, ולמנוע את רגליהם של האחרים מגשת אל היבול. במסכת מנחות ישנו דיון על הצורך לשמור תבואה לצורך קרבן העומר. בעלי התוספות מזהים כאן פרדוקס: אי אפשר להביא את התבואה אם לא נשמור עליה, אך אסור להביא תבואה שמורה, מכיוון שאסור לאכול תבואת שביעית ששמרו עליה. הם מציעים שלושה תירוצים:

1. אסור לשמור על הפירות. אך שמירתם איננה אוסרת אותם באכילה.
2. השומרים רק היו מודיעים שמדובר ביבול שמיועד לקרבן, אך לא היו מונעים גישה של אנשים.

3. התורה אסרה את היבול של החברה שנשמר, לא יכול של הקדש.

שני התירוצים הראשונים מניחים שאסור לשמור על התבואה. גם התירוצ השלישי מניח שאסור לבית הדין לשמור את התבואה של החברה. משמעותו שמותר לשמור על יבול הקדש. אם כך, לכאורה אין לבית הדין היתר לשמור על התבואה של החברה, גם אם שמירה זו נועדה לוודא שהחלוקה תהיה שווה.

לעומת זאת, הרשב"ש התיר ליישוב היהודי בזמנו (המאה ה-15) לשמור על שדותיהם מפני הנכרים שבזזו אותם, תוך התבססות על התוספתא שלנו. מלשוננו משמע שההיתר נובע מכך שבית הדין הם יד העניים, לכן מותר להם לשמור על היבול, בשליחותם. כלומר, ההיתר אינו מבוסס על היותם בית דין, אלא על היותם שליחי העניים. האם זה אומר שרק לעניים מותר לקחת מן היבול של אוצר בית הדין? הר"ש סירלאו מסביר שברגע שבית הדין לקחו את כל היבול, כולם נחשבים עניים לעניין יבול זה, ובית הדין הם גם שלוחיהם. הרב בן ציון אבא שאול מסכים שמהתוספתא עולה שמותר לשמור על היבול. וזו בדיוק הסיבה שהרמב"ם דחה את התוספתא מן ההלכה. ראוי לציין שלמעשה אמר שאם רבנים מפעילים את אוצר בית הדין, מותר להשתמש בו (ואין בכך סיוע ידי עוברי עברה).

הגרש"ז אומר שגם אם יש מקום להתיר את השמירה, למעשה כאשר אדם מבקש לקחת פירות, אין סמכות למנוע זאת ממנו (במידה ולוקח כמידה המותרת על פי ההלכה), שהרי הפירות הם של כולם! אך הרב ויטמן מצדיק את מניעת הגישה לפירות. בית הדין מוודא שהחלוקה תהיה הוגנת, ובמקביל גובה מאנשים כסף על עבודתו זו (ולא על הפירות, כפי שנלמד בהמשך).

מעקרונות הקק"ל: שמירה על איכות הסביבה למען החברה!

בית הדין שומר על פירות השביעית, לכאורה בניגוד להלכה הקובעת שאסור לשמור על פירות השביעית. ההצדקה לכך היא שיש צורך בגוף מרכזי שידאג שהחברה כולה תוכל ליהנות מפירות השביעית.

קן קימת לישראל
K K L - J N F

בדומה לכך, הקק"ל שם על דגלו את החשיבות של שמירת הטבע עבור כולם. במסגרת זו, קק"ל היא הגוף הירוק הגדול במדינה התורם לאיכות הסביבה. במסגרת מפעל הייעור שלה ניטעו למעלה מ-240 מיליון עצים בישראל – המדינה היחידה בעולם שבה יש היום יותר עצים משהיו בה בראשית המאה ה-20.

לפרטים נוספים על פעילות הקק"ל בתחום איכות הסביבה ניתן לעיין כאן:

<https://www.kkl.org.il/environment/>

טיפול בית הדין בפירות שביעית

ביחידה 7 למדנו שיש לקטוף ולעבד את פירות השביעית בשינוי. לפי רוב הראשונים (הרמב"ם, ר"ת, עיי"ש) השינוי משמעו – עיבוד הפירות בכמויות קטנות, ולא מסחריות. אך בתוספתא לכאורה מתואר ייצור מאסיבי. למדנו לעיל שהר"ש סירלאו מבאר שהתוספתא מדברת על איסוף של פירות ששית. זו ראייתו לכך:

ר"ש סירלאו שביעית פרק ט הלכה ד

ההיא תוספתא דלעיל, כולה, בפירות שביעית מפרש לה (הרמב"ן). והא ליתא! דהא סיפא הכי קתני: הגיע זמן תאנים, שלוחי בית דין שוכרין פועלים וכו' ואי בפירות שביעית מוקמת לה... לבצור ולדרוך אותן בגת מי שרי?

הר"ש סירלאו אומר שלא יתכן שלבית הדין מותר לייצר כמות מסחריות שכאלה, בניגוד להלכות שלמדנו שם! פתרון אחד עולה מדברי החזון איש. ביחידה 7 למדנו שלפי רוב הראשונים הבעיה באיסוף בדרך זו היא התנהלות כבעלים על הפירות. החזון איש אומר שזה נכון רק ביחס של האדם ליבול שדהו:

חזון איש שביעית סימן יב אות ו

ומהא דתניא בתוספתא ... דבזמן שיש אוצר על פי בית דין דורכין ענבים בגת וזיתים בבית הבד, שמעינן דהא דתנן (ח), (ו) שאין דורכין ענבים בגת היינו דווקא בעלים, אבל אותן שזכו מן ההפקר מותרין בכל. וקרא ד'לא תקצור כדרך הקוצרים' בבעלים אזהר רחמנא ... ו ... אפשר דיש שבות גם בשל אחרים כשאוצר הרבה

אסור לבצע קטיף כדרך בעלים. לפי החזון איש איסור זה הוא ביחס של האדם ליבול שלו עצמו, או אם אדם, מכוח ההפקר, משתלט על שדה של אדם אחר. אך אם בית הדין משתלטים על יבול רב של אחרים עבור הקהילה כולה, אין כאן השתלטות כבעלים על השדה. הרב טיקוצ'נסקי מצדיק קציר בדרך זו על סמך עיקר הדין:

ספר השמיטה עמוד כא

נראה שאפשר להתיר להעמיד מבני ביתו, או פועלים, שכל אחד ואחד ילקט או יבצור מעט מעט ולהביא הכל לביתו. ומהאי טעמא היו נוהגין לפני שביט דין היו לוקחין את הבציר לרשותם ושלוחיהם היו קוצרים ובוצרים ועודרין ומוסקין וכו' שלא בשינוי, והיו מחלקין לכל אחד בשווה, דאחרי שכל עיקר הטעם הוא כדי להראות שהוא הפקר, אין לך מנהג הפקר גדול מזה

הרב טיקוצ'נסקי אומר שכשם שמותר לכל אחד לבצור מעט ולהביא לביתו, כך מותר לשליחיהם לבצור עבורם. גם אם השליח קוצר עבור אנשים רבים, ולמעשה קוצר את השדה כולה, אין בכך בעיה. אסור לנהוג כדרך בעלים. בית הדין מחלקים לכולם, ואינם נוהגים כבעלים. לכן אין איסור בכך שהם קוצרים ובוצרים כמות מרובה.

(עקרונית עדיין תתכן נפקא מינה בין החזון איש והרב טיקוצ'נסקי במצב בו אדם זר, שאינו בעל השדה, יקטוף כמות מסחרית. לפי החזון איש אין בכך בעיה, מכיוון שאין זו השדה שלו, והוא גם לא השתלט עליה. לפי הרב טיקוצ'נסקי ההיתר לקטוף כמות גדולה נובע מכך שהם שליחים של אחרים. עבור עצמו מותר לקטוף רק כמות קטנה).

הרב הרצוג דוחה את חידושו של החזון איש:

פסקים וכתבים חלק ג סימן עב - עמוד רסח - רעב, ערה

החזון איש (יב, ה) בוודאי לא צדק בחידושו שהלאו של 'שדך לא תקצור' לא נאמר אלא בשדהו ובכרמו, לא בשדה חבירו וכרם חבירו ... ואי אפשר לנו לחדש דרשה כזאת שאין לה רמז רמיזא בשום אחד מהראשונים, המפרשים והפוסקים ... מה שלא דרשו רז"ל להלכה באורייתא דמשה, אנו לא נדרוש

וכן הגרש"ז אינו מקבל את החידוש:

מעדני ארץ סימן ז אות ד

לפי שיטתו, דבשדות אחרים מותר גם אסיפה מרובה, נמצא דאין איסור קצירה נוהג כלל בשדות אחרים, וזה ודאי דוחק ... מהא דדחקו התוספות במנחות (פד, א) איך מותר לקצור בשביעית לצורך העומר, והוצרכו לחדש מפני שהקצירה היא לצורך גבוה, או משום דכמו דדחי שבת כמו כן דוחה גם לאו דקצירה בשביעית ... ותיפוק ליה שהקצירה הייתה על ידי שלוחי בית דין שלא היו כלל בעלי השדה? אלא ודאי מוכח דלענין איסור קצירה אין שום חילוק בין בעלים לאחרים

אם כך, מדוע מותר לבית הדין לקצור? הגרש"ז אומר, על סמך הרמב"ן והרשב"ש, שזהו היתר של בית הדין במסגרת היותם יד עניים:

מבואר שאף להרמב"ן רק בשלוחי בית דין יש מקום להתיר מפני שקצירתם היא לצורך עניי העיר, אבל שאר כל אדם אף לדעת הרמב"ן עובר שפיר בלאו דלא תקצור

נראה שתהיה נפקא מינה בין הגרש"ז והפוסקים האחרים במקרה שקבוצה מקומית רוצה לייצר "אוצר" שכזה, שיאספו את התבואה ויחלקו אותה בין כולם. לפי החזון איש (המתיר מכיוון שהם אינם הבעלים) והרב טיקוצ'נסקי (המתיר מצד היותם שליחים עבור אחרים) הדבר יהיה מותר. לפי הגרש"ז מותר לעשות כך רק במסגרת של בית דין, שהם יד עניים.

אך לענין הקמת אוצר בית דין שיקטוף את כל היבול ויהיה אחראי על חלוקה, נראה שאין נפקא מינה ביניהם.

ביחידה 6 (עמוד 13) נגענו בסברא דומה לסברת החזון איש, בהקשר של חרישת הקרקע. הרב שאול ישראלי מסביר מדוע מותר לחרוש בבהמתו בשדה חברו אם מטרתו היא הכשרת הבהמה, ולא הכשרת הקרקע:

ארץ חמדה חלק א נוספות לשער ב אות ב (עמוד קטו)

לא הקצירה והבצירה הם האסורים בשביעית, אלא הבלטת הבעלות שבאה על ידם ... שמצוות עשה זה של שביתת הארץ לכל העבודות האסורות אינו תלוי לגמרי בזה שהשדה נעבדת או לא, כי לא זהו הנקרא שביתה אלא בעיקר באיזו מדה מובלטת הבעלות על ידי המלאכה... ועל פי זה נראה ליישב מה שהתקשינו בדיון חריש בשל חבירו, שאין בזה איסור תורה כל שכונתו ללמד הבהמה. והקשינו: הרי זו מלאכה שאינה צריכה לגופה? אבל לפי הנ"ל מיושב שחרישה ודאי אין בה אלא מצות עשה של 'בחריש ובקציר תשבת'... והוא כנ"ל רק מצד הבלטת הבעלות, ועל כן כשחורש לא לשם הכשרת הקרקע והכנתה לזריעה אלא לצורך הבהמה, אין כאן מענין מה שאסרה תורה כלל, שהרי לא אסרה תורה עצם הדבר שהשדה נחרש, אלא הבלטת הבעלות, וכל שאינו עושה מצד הצורך בקרקע ויבולה אין כאן הבלטת ענין זה כלל ועל כן אינו באיסור תורה כלל

הרב ישראלי אומר שאיסור החרישה הוא איסור לחרוש באופן המורה על בעלות חקלאית על הקרקע (לבנות בתים בקרקע מותר. האיסור הוא לעבד חקלאית בדרך בעלים). לכאורה החידוש שבדבריו גדול יותר מחידושו של החזון איש. ודאי שמותר לקצור ולבצור בשמיטה, השאלה היא באיזו צורה. בהקשר זה החזון איש מגביל את היקף האיסור. הרב ישראלי אומר את הדברים על חרישה, שלא הייתה לנו סיבה קודמת להניח שישנה חרישה המותרת בשמיטה.

אחרי הרחבה זו, יישום סברא זו להצדיק את עיבוד הפירות על ידי בית הדין איננה מפתיעה:

חוות בנימין חלק ג סימן צח

לפי הרמב"ם השינוי הנדרש הוא לא רק בעצם הורדת הפרי מהשדה והאילן, אלא כולל גם המשך עיבודם ... שגם עבודות אלו כלולות באיסור של הקציר והבצירה, שאם עשאו כדרכם, זה באיסור התורה. לעומת זאת הן רואים בתוספתא בדרך הטיפול ביבול על ידי שלוחי בית דין ... שהפועלים העושים במלאכה מטעם בית דין, עושים את כל המלאכות הדרושות כדרך שעושים בכל השנים, ללא כל שינוי. אף על פי שהיחיד העושה אותן המלאכות באותה צורה עובר איסור תורה ולוקה על זה ... הרי אומר שאין המלאכות אסורות מצד עצמן ... אלא מה שיש בביצועם כדרך הרגיל משמעות הסותרת את הבלטת היותן פירות הפקר ... דאשר על כן בית דין, שעושים את המלאכה עבור הציבור כולו, הרי בזה יש הבלטה דווקא על היות הפירות הללו הפקר, כדן שאמרה תורה, על כן אין בהם איסור

ביחידה 7 למדנו שלפי ראשונים רבים, והרמב"ם בכללם, השינוי נדרש לא רק בקטיף, אלא גם בהמשך עיבוד הפירות. לפי מה שניתחנו שם (עמודים 3-4) גם המשך הטיפול והשימוש בפירות יכול להראות על בעלות, ולכן הוא אסור. על כך אומר הרב ישראלי – לא עצם העיבוד בדרך זו אסור, אלא הוראת הבעלות המוכחת ממנו. לכן כאשר אותה הפעולה נעשית על ידי מי שבמוצהר אינו בעלים, אין בכך איסור. לדוגמא: במשנה נאמר שאסור לדרוך את הענבים בגת. מהרמב"ם עולה שהאיסור בכך אינו במיקום של הדריכה, אלא שהדריכה בגת היא מסחרית, ומורה על בעלות. אומר הרב ישראלי – אם כך, כאשר שליחי בית הדין דורכים בגת עבור הקהילה כולה, אין בכך הוראת בעלות, ולכן היא תהיה מותרת.

הרב ישראלי ממשיך ואומר שמכיוון שמדובר בטיפול בפירות של החברה כולה, גם הגדרת "אוקמי" תשתנה. ביחידה 5 (עמוד 9) למדנו מחלוקת אם ההיתר להציל את הצמחיה כוללת את הצלת הפירות. הסברא להחמיר היא שאין בעלות על הפירות, כך שלא ברור עבור מי מותר להציל אותם. הרב ישראלי אומר שעל ידי בית דין הדבר מותר:

חוות בנימין חלק ג סימן צח

על ידי שלוחי בית דין מותרות המלאכות לא רק במה שנוגע להורדת הפרי המבושל והטיפול בו עד להבאתו לאוצר בית הדין שבערים, אלא גם עבודות מוקדמות, שהפרי אכן יגדל וישמר מקלקול טרם הבשלתו, גם זה מותר על ידי שלוחי בית דין

הרב ישראלי ממשיך ואומר שמכיוון שכל ההיתרים הללו נובעים מההגדרות שלמדנו ביחידות 5 ו-7, מובן מדוע הרמב"ם לא טרח להזכיר את דברי התוספתא:

שם הערה 1

וזה נראה שיסביר לנו את תוכן השמטת הרמב"ם שלא הביא התוספתא הזו, שיש בה ענין גדול להלכה, כנ"ל בהבדל הקיים בין אדם האוסף לצורך עצמו, לבין שלוחי בית דין העושים בשליחות בית דין לצורך הציבור. שכן מאחר שהגדרת איסור המלאכות הללו הוא מצד הבלטת הבעלות כשנעשות בדרך הרגילה... כשעושים בתור שלוחי בית דין לצורך הציבור הרי פשוט שאין בו משום איסור. אם כן אין כאן חידוש הלכה כלל, אלא הבנתה כפשוטה. על כן אין בתוספתא רק גדר של סיפור מעשה כיצד יושמו הדברים בפועל ולא היה ענין להביאם בספר המיועד להלכות

הרב בן מאיר מעיר שלכאורה דברים אלו תמוהים:

מה נאכל בשנה השביעית עמוד 42 הערה 24

דבריו פלא, שלדבריו שהתוספתא מהווה מקור להלכה ולהבנת איסור קצירה ובצירה, הרי יש בה חידוש דין גדול, והיה על הרמב"ם להביאה! אדרבה, מן התוספתא למדנו עד כמה ניתן להקל בטיפול בפירות, לפני ואחרי קטיפתם, ולכאורה יש בכך חידוש גדול!

הרב הרצוג חולק על כל קודמיו, ואומר שבאמת לא מוכח מהתוספתא שיש היתר מיוחד לשליחי בית הדין. כזכור, הוא אינו מקבל את חידושו של החזון איש. בהמשך לכך הוא מעיר שלא כתוב בתוספתא שהבציר נעשה באופן האסור לכל אדם!

פסקים וכתבים חלק ג סימן עב עמוד רסח, רעב, ערה

אינני רואה הכרח מהתוספתא (שביעית ח, ב) שיש קולא כשהקצירה נעשית על ידי שלוחי בית דין. והמובן נראה שבראשונה היה כוח בית דין יפה למנוע קלקולים בפירות שביעית והיו שולחים בעצמם לקצור ולבצור, אך בהיתר. למאן דאמר שמן המופקר מותר בכל אופן, הדרך פשוטה, ולחולקים עשו שלא כדרך הקוצרים קימעא קימעא, ובלי להעמיד כרי....

על כל פנים אינני רואה שום רמז בחז"ל ובראשונים שתהא מותרת מן התורה קצירה ומסיקה כדרכה כששלוחי בית דין שוכרים הפועלים. וכי מאין ידעתם זה? מפני שמאמר שדך וגוי וכרמך לא תבצור, היינו כשאתה עושה מעשי ידך אתה מבליט בעלות. ובמה הוטב כששכירי בית דין בוצרים? לפי שהם אינם הבעלים ואין הקצירה מראה בעלות? אם כן אתם חוזרים לדעת החזון איש. והוא הדין לבוצר של ישראל אחר, ואם כך הרי מן התורה היה אפשר, מבלי לעבור על פקודתה, והיה כל אחד עושה בשל חברו זורע וקוצר ובוצר ומוסק

ובכל זאת, הרב הרצוג מצדיק את חידושו של הרב ישראלי:

ואף על פי כן, אינני אומר שהרב ר"ש ישראלי נ"י שגה. אני מסביר את השקפתו בסגנון כזה: הקוצר וכו' כדרך כל השנים בשל חברו, מה שייך לומר שהוא מבליט בעלות, הלא איננו הבעלים... אך כשהבית דין של כל ישראל קוצר על ידי שלוחיו זהו ענין אחר, שהם אינם שלוחי בעלים, ואין כאן הבלטה של צורה של בעלות כל שהיא, שהם קוצרים וכו' במופקר בשביל כל ישראל, שזהו עצם מהות השביעית

אך אינו מקבל את הדברים להלכה:

סבורני לנכון לסכם כדלקמן: (א) אם כך היתה הלכה, איך זה לא מצינו רמז קל מזה בשום ראשון, מפרש או פוסק, והרי הר"ש (ט, ח) הביא ברייתא זו ולא הוציא ממנה תולדה כזאת אפילו ברמז. מהרמב"ן ז"ל אינני מדייק כל כך הואיל והוא סובר שמן המופקר הקצירה מותרת כדרכה מן התורה, ויתכן שלשם כך הוא מביא ברייתא זו... (ב) בעצם הדבר לא קשיא כל כך... שהבית דין היו סוברים שבימים ההם שביעית מדרבנן, וראו שהיו מחזיקים בפירות ומבטלים את שמיטה לגמרי... עקרו זה מפני זה לשעה, ופירסמו שהם עושים בכוח בית דין לעקור לשעה... ואמנם הפסיקו דבר זה. (ג) הלא ודאי שלא נעלמה התוספתא הזאת מהרמב"ם ז"ל, ואין לה אפילו הד כל שהוא בהלכותיו, וכן הר"ש מביאה ולא עמד לדקדק בה... על כרחך כנ"ל שהם ז"ל תפסו שזו היתה תקנת בית דין לשעה ולא לדורות... ותמה אני אם כך היתה דעת הרמב"ם איך לא רמז לזה אף ברמז קל... ולא היה לרבינו הגדול ז"ל למנוע תורה ממנו? ... ולא נתקבלה על דעתו הרחבה מני ים שלאחרים מותר בכל אופן.

לסיכום:

בתוספתא מסופר שבית הדין היה אוסף ומלקט את פירות השביעית ומחלק לחברה. הרמב"ם אינו מזכיר את האפשרות הזו, ובחנו אם יש בכך רמז לכך שיישום הרעיון הזה בעיית, מכמה בחינות:

השמירה על יבול השביעית

ביחידה 7 למדנו שאסור לשמור על פירות השביעית, ולמנוע את רגליהם של האחרים מגשת אל היבול. במסכת מנחות ישנו דיון על הצורך לשמור תבואה לצורך קרבן העומר. בעלי התוספות מזהים כאן פרדוקס: אי אפשר להביא את התבואה אם לא נשמור עליה, אך אסור להביא תבואה שמורה, מכיוון שאסור לאכול תבואת שביעית ששמרו עליה. הם מציעים שלושה תירוצים:

1. אסור לשמור על הפירות. אך שמירתם איננה אוסרת אותם באכילה.
2. השומרים רק היו מודיעים שמדובר ביבול שמיועד לקרבן, אך לא היו מונעים גישה של אנשים.
3. התורה אסרה את היבול של החברה שנשמר, לא יבול של הקדש.

שני התירוצים הראשונים מניחים שאסור לשמור על התבואה. גם התירוץ השלישי מניח שאסור לבית הדין לשמור את התבואה של החברה. משמעותו שמותר לשמור על יבול הקדש. אם כך, לכאורה אין לבית הדין היתר לשמור על התבואה של החברה, גם אם שמירה זו נועדה לוודא שהחלוקה תהיה שווה.

לעומת זאת, הרשב"ש התיר ליישוב היהודי בזמנו (המאה ה-15) לשמור על שדותיהם מפני הנכרים שבזזו אותם, תוך התבססות על התוספתא שלנו. מלשוננו משמע שההיתר נובע מכך שבית הדין הם יד העניים, לכן מותר להם לשמור על היבול, בשליחותם. כלומר, ההיתר אינו מבוסס על היותם בית דין, אלא על היותם שליחי העניים. האם זה אומר שרק לעניים מותר לקחת מן היבול של אוצר בית הדין? הר"ש סירלאו מסביר שברגע שבית הדין לקחו את כל היבול, כולם נחשבים עניים לעניין יבול זה, ובית הדין הם גם שלוהיהם. הרב בן ציון אבא שאול מסכים שמהתוספתא עולה שמותר לשמור על היבול. וזו בדיוק הסיבה שהרמב"ם דחה את התוספתא מן ההלכה. ראוי לציין שלמעשה אמר שאם רבנים מפעילים את אוצר בית הדין, מותר להשתמש בו (ואין בכך סיוע ידי עוברי עברה).

הגרש"ז אומר שגם אם יש מקום להתיר את השמירה, למעשה כאשר אדם מבקש לקחת פירות, אין סמכות למנוע זאת ממנו (במידה ולוקח כמידה המותרת על פי ההלכה), שהרי הפירות הם של כולם! אך הרב ויטמן מצדיק את מניעת הגישה לפירות. בית הדין מוודא שהחלוקה תהיה הוגנת, ובמקביל גובה מאנשים כסף על עבודתו זו (ולא על הפירות, כפי שנלמד בהמשך).

טיפול בית הדין בפירות שביעית

ביחידה 7 למדנו שיש לקטוף ולעבד את פירות השביעית בשינוי. לפי רוב הראשונים (הרמב"ם, ר"ת, עיי"ש) השינוי משמעו – עיבוד הפירות בכמויות קטנות, ולא מסחריות. אך בתוספתא לכאורה מתואר ייצור מאסיבי. זו ראייתו של הר"ש סירלאו לכך שלא יתכן שהתוספתא מדברת על פירות שביעית! אך פוסקים אחרים מבארים מדוע איסוף שכזה מותר:

החזון איש אומר שהאיסור הוא לקטוף כדרך הבעלים (כפי שהרחבנו ביחידה 7). אם כך, האיסור חל רק על בעל השדה (או אם אחר משתלט על השדה מכוח ההפקר). איסוף מסחרי של בית הדין, בהגדרתו, אינו נראה כדרך בעלים. הרב טיקוצ'נסקי מתיר מסיבה אחרת: שליחי בית הדין אוספים עבור אנשים רבים, ולאחר מכן מחלקים להם. זה לא נראה כדרך בעלות כלל!

(כאמור, תתכן נפקא מינה בין תפיסת החזון איש והרב טיקוצ'נסקי: האם מותר לאדם שאינו בעל שדה להיכנס ולקטוף כמות מסחרית? לפי החזון איש יתכן שזה מותר, שהרי אינו הבעלים. לפי הרב טיקוצ'נסקי זה אסור, מכיוון שהוא קוטף עבור עצמו.)

הרב הרצוג והגרש"ז דוחים את ההיתרים הללו. הגרש"ז אומר שהיתר הקטיפה הוא רק מכוח היות בית הדין יד עניים.

ביחידה 6 (עמוד 13) למדנו את הסברו של הרב ישראלי לדין שמותר לחרוש בשדה אחר בשביעית כדי ללמד את הבהמה. איסור החרושה הוא איסור לחרוש באופן המורה על בעלות חקלאית על הקרקע (לבנות בתים בקרקע מותר. האיסור הוא לעבד חקלאית בדרך בעלים). אם ניתן להתיר חרישה באופן זה, הרב ישראלי ממשיך ומתיר גם את עיבוד הפירות. לדוגמא: במשנה נאמר שאסור לדרוך את הענבים בגת. מהרמב"ם עולה שהאיסור בכך אינו במיקום של הדריכה, אלא שהדריכה בגת היא מסחרית,

ומורה על בעלות. אומר הרב ישראלי – אם כך, כאשר שליחי בית הדין דורכים בגת עבור הקהילה כולה, אין בכך הוראת בעלות, ולכן היא תהיה מותרת.

הצעד הבא הוא התרת מלאכות אוקמי נוספות. ביחידה 5 למדנו את המחלוקת אם מלאכות אוקמי מותרות בכדי להציל את הפירות. הרב ישראלי אומר שמכיוון שבית הדין צריכים לדאוג לחברה, להם מותר לעשות מלאכות אוקמי.

לאור זאת הרב ישראלי אומר את ההיפך מדברי הרב אבא שאול: כל ההיתרים הללו הם יישומים של ההגדרות שכבר למדנו ביחידות 5 ו-7. הרמב"ם אינו צריך לפסוק שוב יישומים של הלכות שהוא כבר הגדיר.

הרב בן מאיר מתפלא על דבריו: הרי למדנו כאן מספר היתרים רחבים שללא ספק לא הכרנו קודם! כיצד יתכן שהרמב"ם לא ראה צורך להזכיר אותם?

הרב הרצוג חולק על כולם, מסיבה אחרת: לא מוכח מהתוספתא שהתירו שום דבר מיוחד! מי אמר שבית הדין שמר על השדה? מי אמר שהקטיף הבציר והמסיק נעשו בכמויות מסחריות? הדברים אינם מפורשים, ועל כל קושיה אפשר להעמיד את הברייתא ולהסביר שמדובר שעשו זאת ללא לעבור על איסורים! הוא נזהר ומצדיק את דברי הרב שאול ישראלי, מבחינה למדנית, אך דוחה את מסקנותיו ההלכתיות.

ביחידה זו ביררנו את יסודות הדין של אוצר בית הדין. ביחידה הבאה נעסוק ביישום ודרכי התשלום לבית הדין.